

JUSSI HANSKA

Turun katedraalikoulun perustaminen ja *curriculum*

Kriittinen uudelleen arviointi

Jussi Hanska arvioi uudelleen Turun katedraalikoulun historiaan liittyviä, yleisesityksestä toiseen kierrätettyjä tulkintoja tarkastelemalla niitä alkuperäislähteiden valossa. Hän kiinnittää erityisesti huomiota katedraalikoulun perustamisen ajoitukseen sekä sen opetuksen sisältöön

■ Turun katedraalikoulu oli keskiajalla hiippakunnan merkittävin koululaitos aina Turun akatemian perustamiseen asti. Se oli ainoa pappiskoulutusta Suomessa tarjonnut virallinen koulu. Monet katedraalikoulun teineistä jatkoivat opintojaan ulkomaisissa yliopistoista ja suurin osa Turun keskiaikaisen tuomiokapitulien jäsenistä oli koulun entisiä oppilaita. Näin ollen on ymmärrettävää, että katedraalikoulun historiasta on kirjoitettu paljon niin Suomen historian yleisesityksissä kuin kasvatus- ja oppihistoriallisissa teoksissakin. Historiantutkimus on ottanut kaiken mahdollisen irti säilyneestä vähälukuisesta lähdeaineistosta.

Kuten historiantutkimuksessa yleensä, ja aivan erityisesti keskiajan tutkimuksessa, usein käy, on lähteiden vähäinen määrä johtanut muutamaan kyseenalaiseen tai

suorastaan virheelliseen tulkintaan. Vuosikymmenien kuluessa ne ovat yleisesityksissä ja kirjallisuudessa muuttuneet hyväksytyiksi totuuksiksi.¹

Keskiajalla maaseudun kirkkoherroilta tai apupapeilta ei vaadittu merkittävää oppineisuutta viran menestykselliseen hoitoon. Riitti kun he osasivat lukea ja kirjoittaa sekä olivat kykeneviä toimittamaan messun, ja kamaan sakramentteja sekä kuuntelemaan laumansa synnintunnustukset. Nämä taidot voitiin oppia seurakuntien ylläpitämissä maaseutukouluissa tai vanhemman pappismiehen oppipoikana käytännön työhön perehdyttämisen kautta.² Kaupunkiseurakunnissa ja tuomiokapitulien jäsenille tilanne oli kuitenkin toinen. Kirkko tarvitsi jo hiippakuntatason keskushallinnon hoitamiseen pidemmälle koulutettuja miehiä, jotka olivat hyvin perehtyneet teologiaan ja kirkko-oikeuteen sekä kykeneviä hallinnoimaan kirkon laajoja maaomistuksia.

Näitä valmiuksia varten tarvittiin korkeampaa koulutusta ja sitä tarjosivat katedraalikoulut. Katolinen kirkko oli jo varhain havainnut papiston koulutuksen tärkeyden ja sitä koskevia määräyksiä oli sisällytetty kanoniseen eli kirkko-oikeuteen. 800-luvun

1. Olen puuttunut näihin kysymyksiin pintapuolisesti yhdessä Kirsi Salosen kanssa kirjoittamassamme teoksessa *Kirkko, kuri ja koulutus*; Jussi Hanska & Kirsi Salonen (2004) *Kirkko, kuri ja koulutus. Hengellisen säädyn moraalihistoriaa myöbäiskeskiajalla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 968, Helsinki, 61–62. – Artikkelini on syntynyt osana Suomen Akatemian tutkimushanketta ”Transition and Continuity. Society, Everyday Life and Religion in Northern Europe, 1450–1600”.

2. Pappisvirkaan vaadittavasta oppineisuudesta ks. tarkemmin Hanska & Salonen (2004) 84–86.

alkupuolella säädettiin frankkien valtakunnassa, että kaikkien katedraalien yhteyteen tuli palkata koulumestari (lat. *scholasticus*) huolehtimaan papiston koulutuksesta. Vuonna 1179 Roomassa lateraanipalatsissa pidetyssä yleisessä kirkolliskokouksessa säädös ulotettiin koskemaan koko kristikuntaa.³

Se toistettiin samassa paikassa vuonna 1215 järjestetyssä IV Lateraanikonsiilissa.⁴ Yleisen kirkolliskokouksen päätös oli sellaisenaan katolisen kirkon piirissä juridisesti sitova ja vielä vahvemmaksi oikeusnormiksi se tuli, kun IV Lateraanikonsiilin päätös liitettiin sellaisenaan paavi Gregorius IX:n vuonna 1234 hyväksymään kanonisen oikeuden kokoelmaan, joka tunnetaan yleisesti nimellä *Liber extra*.

Koska katedraalikoulu perustettiin?

Kirkkolaki edellytti, että tuomiokapitulin yhteydessä toimi katedraalikoulu. Kokonaan toinen asia on, koska sellainen Turkuun perustettiin. Varhaisin Suomessa asiaa tarkastellut tutkija lienee Johannes Hastig. Hänen tutkimuksensa *Katedralskolan i Åbo 1722–1806* käsittelee oikeastaan myöhempiä ajanjaksoja, mutta sisältää kolmisenkymmentä sivua pitkän johdannon, jossa käsitellään katedraalikoulun varhaisvaiheita. Hastigin mukaan emme varmuudella tiedä, koska katedraalikoulu perustettiin. Hän kuitenkin katsoo, että perustamisen on täytyntä tapahtua varsin varhaisessa vaiheessa, sillä ei ole mahdollista, ettei Ruotsissa olisi tunnettu edellä mainittuja Lateraanikonsiilien päätöksiä. Hastig katsoi myös, että uusi hiippakunta tarvitsi välttämättä kansankiel-tä ymmärtävää papistoa.⁵

J. W. Ruuth puolestaan kertoo mainitut Lateraanikonsiilien päätökset ja pitää niiden perusteella todennäköisenä, että katedraalikoulu on aloittanut toimintansa pian vuoden 1276 jälkeen, jolloin tuomiokapituli perustettiin. Ruuth pitää kuitenkin myös mahdollisena, että katedraalikoulu olisi perustettu jo piakkoin vuoden 1250 jälkeen.⁶

Siinä missä J. W. Ruuth oli arvioissaan varovainen ja esitti useita mahdollisuuksia,

oli Aarno Maliniemi kymmenen vuotta myöhemmin huomattavasti ehdottomampi. Hän katsoi, että koska tuomiokapituli perustettiin Turun hiippakuntaan Tuomas-piispan aikana, 1200-luvun toisella neljänneksellä, on katedraalikoulukin perustettu Turkuun ”mitä suurimmalla todennäköisyydellä” juuri tuolloin. Maliniemen mukaan uusi hiippakunta on välttämättä tarvinnut katedraalikoulun kansankieltä ymmärtävän papiston kouluttamiseksi.⁷ Maliniemikään ei lähtenyt arvailemaan oppilaitoksen perustamisen täsmällistä vuotta, mutta ajoittaa sen varmuudella Tuomas-piispan kauteen eli aikaan ennen vuotta 1245.

Kauko Pirinen on myöhemmin kyseenalaistanut, tarkoittiko vuoden 1232 lähdetieto todellakin sitä, että Turun hiippakunnassa toimi sen jälkeen vakiintunut tuomiokapituli. Hänen mukaansa Suomen lähetysalue joutui vakavaan kriisiin piispa Tuomaan eroa seuranneina vuosina. Piispanistuin oli pitkään täyttämättä, ja todennäköisesti myös kapitulin toiminta oli lakannut kokonaan. Pirinen huomauttaa, että niin Juustenin piispainkronikan kuin sen varhaisemman lähteen, ns. Palmskiöldin katkelman mukaan tuomiokapituli perustettiin vasta piispa Katilluksen aikana (1266–86).⁸

3. Concilium Lateranense III, c. 18. Teoksessa (1962) *Conciliorum oecumenicorum decreta*. Curantibus Josepho Alberigo et alii. Herder: Freiburg, 196.; Hanska & Salonen (2004) 59–60.

4. Concilium Lateranense IV, c. 11 *De magistris scholasticis*. Teoksessa Alberigo et alii (1962) 216.

5. Johannes Hastig (1908) *Katedralskolan i Åbo 1722–1806*. Bidrag till Åbo stads historia. II:8, Helsingfors, 1–33.

6. J. W. Ruuth (1923) *Åbo stads historia under medeltiden och 1500-talet*. Fjärde häftet. Bidrag till Åbo stads historia XIII, Helsingfors, 3.

7. Aarno Maliniemi, Opillinen ja kirjallinen kulttuuri keskiaikana. Teoksessa (1933) *Suomen kulttuurihistoria I*, toim. Gunnar Suolahti et alii. Gummerus, Jyväskylä, 559–560. Maliniemen käsitys siitä, että tuomiokapituli perustettiin 1200-luvun toisella neljänneksellä perustuu siihen, että se mainitaan ensimmäisen kerran lähteissä vuonna 1232.

8. Kauko Pirinen (1956) *Turun tuomiokapituli keskiajan lopulla*, Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia 58, Helsinki, 35. Palmskiöldin katkelmasta ja sen suhteesta Juustenin piispainkronikkaan ks. Simo Heininen (1989) *Suomalaisen historiankirjoituksen synty. Tutkimus Paavali Juustenin piispainkronikasta*. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia 147, Helsinki, 52–68.

Juustenin piispainkronikan mukaan tuomiokapituli perustettiin vuonna 1276.⁹ Pirinen päätyi kuitenkin itse toteamaan 24. helmikuuta 1259 päivätyn paavi Aleksanteri IV:n kirjeen perusteella, että jonkinlainen tuomiokapituli oli olemassa jo piispa Ragvald I:n ajalla (1258–66).¹⁰

Vaikka Pirinen itse ei ottanutkaan millään tavalla kantaa katedraalikoulun ajoitukseen, myöhempi tutkimus on tarttunut Maliniemen ajatukseen kapitulin ja katedraalikoulun historian yhtenevyydestä. Kun Pirisen tutkimus siirsi kapitulin perustamista myöhemmäksi, ei Maliniemen ajatusta koulun perustamisesta 1200-luvun toisella neljänneksellä enää hyväksytty. Se ajoitettiin Pirisen tuomiokapitulin perustamisen ajoitusta koskevien näkemysten perusteella 1200-luvun puolivälin jälkeiseen aikaan. Esimerkiksi Tuomas M.S. Lehtonen toteaa: ”Koulu lienee perustettu samaan aikaan kun hiippakunta 1260–1270-luvulla sai tuomiokapitulinsa.”¹¹

Pirisen ja häntä seuranneiden tutkijoiden kanta katedraalikoulun ajoituksesta vasta 1200-luvun jälkimmäisellä puoliskolla ei kuitenkaan koskaan löytänyt tietänsä kaikkiin yleisesityksiin, vaan epärealistinen ajatus koulun perustamisesta Tuomas-piispan aikakaudella nousee aika ajoin pintaan erilaisissa yhteyksissä. Tuoreena esimerkkinä tästä voidaan mainita Turun tuomiokirkon 700-vuotisjuhlan kunniaksi ilmestynyt teos *Kansallispyhäkkö*.¹²

Varsinaisen tutkimuksen kannalta suurin ongelma katedraalikoulun perustamisen ajoituksen suhteen piilee siinä, että kaikki tutkijat ovat pääpiirteittäin hyväksyneet Maliniemen ajatuksen siitä, että tuomiokapitulin perustamisen myötä olisi ilman muuta syntynyt myös katedraalikoulu. Maliniemen logiikan takana on ajatus koulun tarpeellisuudesta suomenkielisen papiston ammattiin perehdyttämisessä sekä ennen muuta kirkko-oikeuden määräykset. Hän mainitsee erikseen IV:n Lateraanikonsiliin päätöksen vuodelta 1215 ja toteaa:

”Ajan olojen kannalta asiaa katsoen emme voi pitää todennäköisenä, että tuollaiset katolista kirkkoa kokonaisuudessaan sitovat

päätökset olisivat jääneet tuntemattomaksi niissä piireissä, jotka olivat vastuussa Suomen nuoresta seurakunnasta.”¹³

On toki mahdollista, että Maliniemen tulokinta osuu oikeaan, mutta millään muotoa looginen välttämättömyys se ei ole, eikä kyllä kovin todennäköistäkään. Tuomiokapitulin olemassaolo ei ollut mikään tae katedraalikoulun toiminnasta edes katolisen Euroopan rintamailla. Tiedetään esimerkiksi, että moniin Italian hiippakuntiin sellainen perustettiin vasta huomattavasti myöhemmin kuin Maliniemen oletuksen mukaan Turkuun.¹⁴ Edelleen voidaan huomauttaa, että IV:n Lateraanikonsiliin päätös annettiin nimenomaan, koska III Lateraanikonsiliin samansisältöistä päätöstä vuodelta 1178 ei ollut noudatettu monissa hiippakunnissa (*quoniam in multis ecclesiis id minime observatur*).¹⁵

Koska ei siis voida olettaa, että kanonisen oikeuden säännöksiä olisi alusta lähtien tunnontarkasti noudatettu ja perustettu katedraalikoulu heti kapitulin vakiinnuttua, kriittinen historiantutkimus joutuu tukeutumaan ensisijaisesti konkreettisiin Turun koulusta kertoviin lähteisiin. Ennen varsinaisia kirjallisia lähteitä on syytä pohtia, tarjoavatko rakennushistoria tai arkeologia

9. Paulus Juusten, *Catalogus et ordinaria successio episcoporum Finlandensium*. Edidit (1988) Simo Heininen. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia 143, Helsinki, 54.

10. Pirinen (1956) p. 35.

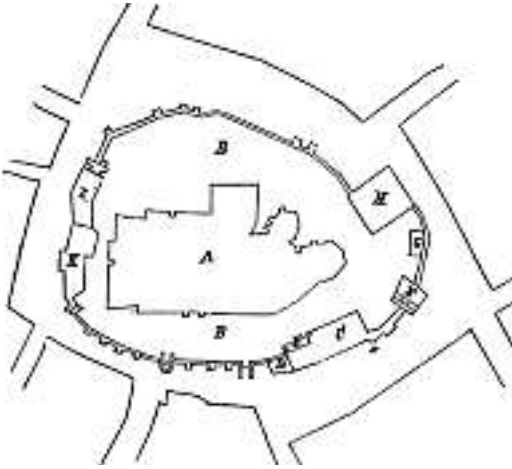
11. Tuomas M.S. Lehtonen, 'Sydänkeskiajan oppineet', teoksessa (2002) *Suomen kulttuurihistoria 1. taivas ja maa*, toim. Tuomas M.S. Lehtonen ja Timo Joutsivuo, Helsinki, 169. On merkille pantavaa, että Lehtonen ei esitä perustamisajankohtaa varmana vaan käyttää ilmaisua "lienee", samoin hän pidättäytyy ottamasta selvää kantaa tuomiokapitulin täsmälliseen perustamisajankohtaan laajentamalla haarukkaa 1260–1270-lukuihin.

12. Simo Heininen, 'Tuomiokapituli ja koulu', teoksessa (2000) *Kansallispyhäkkö. Turun tuomiokirkko 1300–2000*, Helsinki, 35.

13. Maliniemi (1933) 559. Maliniemen perustelut ovat suoraan Johannes Hastigilta, mutta myöhemmät kirjoittajat viittaavat systemaattisesti Maliniemeen.

14. Michele Maccarrone, '«Cura animarum» e «parochialis sacerdos» nelle costituzioni del IV concilio Lateranense (1215). Applicazioni in Italia nel sec. XIII', Teoksessa (1984) *Pievi e parrocchie in Italia nel basso medioevo (sec. XIII–XV)*. Italia Sacra 35, Roma, 131–132.

15. Concilium Lateranense IV, c. 11.

Turun tuomiokirkko ja kehämuuri 1600-luvulla. Lähde: Carl v. Bonsdorf (1894) Åbo stads historia under sjuttonde seklet, Helsingfors, 116.

mitään apua katedraalikoulun ajoituksen ongelmaan.

1600-luvun karttamateriaalin perusteella tiedetään, että katedraalikoulu toimi tuoloin tuomiokirkkoa ympäröivään kehämuuriin liittyneessä rakennuksessa, kirkon kaakkoisivulla. Koulurakennus on oikeaan karttaan merkitty kirjaimella C.

Varmuudella tiedetään, että katedraalikoulu toimi kehämuurirakennuksessa 1600-luvun alkupuolella, jolta ajalta säilyneisiin karttoihin se on merkitty. J. W. Ruuthin mukaan katedraalikoulu toimi tässä rakennuksessa jo välittömästi reformaatiota edeltäneellä aikakaudella. 1500-luvulla se esiintyi tuomiokirkon tileissä nimellä *grekenborg*. Termi viittasi katedraalikoulussa tuolloin opetettuun Uuden Testamentin kreikankieleen.¹⁶ Arkeologiset kaivaukset tukevat Ruthin käsitystä, sillä paikalta on löydetty paljon kirjoituspuikkoja sekä jäänteitä vahatauluista. Ne on voitu ajoittaa löytöyhteyksien perusteella 1400-luvulle.¹⁷ On myös järjestyksellisesti, että katedraalikoulun tilat olisivat sijainneet tuomiokirkon läheisyydessä.

Tuomiokirkon kivinen kehämuuri rakennettiin ilmeisesti piispa Konrad Bitzin määräyksestä 1470-luvulla.¹⁸ Aiempi kirkkomaan aita lienee ollut huomattavasti vaatimattomampi. Siten 1600-luvun kartoissa esiintyvä katedraalikoulun rakennus ei voinut olla

1400-luvun loppua vanhempi, minkä vahvistavat myös alueella tehdyt arkeologiset löydöt.

Tämä tarkoittaa sitä, että Turun katedraalikoulun on täytynyt toimia jossain muualla ennen kehämuuriin rakennettua koulurakennusta. Jos se on toiminut alun perin nykyisen tuomiokirkon yhteydessä, ei sitä voitu perustaa ennen 1290-lukua, sillä ensimmäisen, puisen, kirkon rakentaminen nykyisen tuomiokirkon paikalle aloitettiin aikaisintaan 1290-luvulla. Kivikirkon muuraaminen alkoi vielä huomattavasti myöhemmin, joko 1300-luvun loppupuolella tai 1400-luvun alussa.¹⁹ On kuitenkin mahdollista, että katedraalikoulu olisi aloittanut toimintansa jo ennen piispanistuimen siirtämistä Koroisista Turkuun. Katedraalikoulun perustamisajankohtaa ei siis voida päätellä rakennushistoriallisen aineiston avulla. Tiedetään ainoastaan, että ensimmäinen nykyään tunnettu koulurakennus ei ole voinut olla alkuperäinen. Hieman tarkempaan tulokseen päästään kirjallisen aineiston avulla.

Ensimmäinen varma Turun katedraalikoulua koskeva kirjallinen lähdetieto on 6. heinäkuuta vuonna 1355 päivätty katedraalikoulun entisen koulumestarin Henrik Tempilin testamentti.²⁰ Kun emme voi varmuudella tietää kauanko Henrik Tempil oli ollut eläkkeellä ennen testamentin laatimista, voidaan ainoastaan kohtuudella olettaa, että Turun katedraalikoulu on ollut toiminnassa vähintäänkin joitakin vuosia ennen asiakirjan päiväystä.

Henrik Tempil testamenttasi osan kirjoitustaan Conradus Conradi -nimiselle turkulaiselle maalarinpojalle. J. W. Ruuth on oletanut, että mainittu Conradus olisi ollut Henrik Tempilin entinen oppilas katedraalikoulussa ja että samainen Conrad olisi ollut Pariisissa vuonna 1340 baccalaureuksen tutkinnon suorittanut Conradus Conradi ja siten ensimmäinen tunnettu ulkomaisessa yliopistossa opiskellut Turun katedraalikoululainen.²¹ Jos Ruuth ja häntä myöhemmin seuranneet tutkijat ovat oikeassa siinä, että näissä lähteissä mainitut Conradus Conradi -nimiset miehet ovat yksi ja sama henkilö, tarkoittaa se myös sitä, että koulu oli ollut

toiminnassa vähintäänkin joitakin vuosia ennen vuotta 1340. Conradin oli täytynyt opiskella katedraalikoulussa ennen yliopisto-opintojaan.

Todennäköisesti koulu oli kuitenkin jo olemassa vähintäänkin toukokuussa 1326, jolloin Suomen käskynhaltija Mathias Kettilmundsson testamenttasi kolme markkaa rahaa Turun köyhille koululaisille. Toki on mahdollisuuksien rajoissa, että Mathias Kettilmundsson viittasi jonkin kaupunkikoulun tai dominikaanien koulun oppilaisiin. Eritäin suurella todennäköisyydellä kyseessä kuitenkin olivat nimenomaan katedraalikoulun köyhät oppilaat.²²

Mainitussa Mathias Kettilmundssonin testamentissa lahjoitetaan myös kaksi markkaa Henzso-nimiselle Turun tuomiokirkon *sacristalle*. Pirinen olettaa, että kyseessä olisi samainen Henrik Tempil.²³ Jos näin on, Henrik Tempil olisi ollut virassa jo 1326. Näiden kahden dokumentin välillä ehti kuitenkin vierähtää 29 vuotta, joten en pidä Pirisen identifiointia kovinkaan todennäköisenä. Mahdoton se ei tietenkään ole.

Maliniemi ja häntä myötäilevät myöhemmät tutkijat ovat esittäneet, että kirjallisten dokumenttien puute katedraalikoulun olemassaolosta ennen 1300-lukua johtuisi siitä, että venäläiset ryöstivät ja polttivat Turun vuonna 1318 tuhoten merkittävän osan tuota aikaa edeltäneestä arkistomateriaalista.²⁴ Pitää paikkansa, että venäläiset todella polttivat kaupungin tuolloin ja merkittävä määrä arkistomateriaalia tuhoutui. On aivan mahdollista, että joukossa olivat myös kaikki lähteet katedraalikoulun varhaisesta historiasta. Tämä ei kuitenkaan tunnu todennäköiseltä, kun otetaan huomioon, että palolta säästyi osa paikallisista dokumenteista ja muualla olleet arkistosarjat, esimerkiksi Pyhän Istuimen arkistot, kokonaisuudessaan. Näin ollen vuoden 1318 hävitystä ei voi pitää riittävänä selityksenä sille, ettei katedraalikoulusta olisi sen viidenkymmenen ensimmäisen vuoden ajalta säilynyt mitään jälkeä lähteissä.

Tuomas M. S. Lehtonen on olettanut, että kahden turkulaisen opiskelijan esiintyminen Pariisin yliopiston matrikkeleissa vuonna 1313 todistaisi, että katedraalikoulu on jo

tuolloin ollut toiminnassa.²⁵ Ajatus perustuu siihen loogiseen lähtökohtaan, että näiden opiskelijoiden oli jossain täytynyt hankkia yliopisto-opintoihin valmentava, riittävä pohjakoulutus. Tätä olettamusta voidaan todellakin pitää todennäköisenä, joskaan varma näyttö se ei ole. Turkulaiset ylioppilaat olivat voineet hankkia riittävän koulusivistyksen muualla Ruotsin valtakunnassa tai jopa Turun dominikaanien koulussa, jossa tiedetään olleen dominikaanikonventeille tyypillinen paikallinen *studium* viimeistään 1300-luvun alkupuolella. Lähteissä esiintyy konventtiin kuulunut lehtori veli Gotskalk vuonna 1328. Lehtorin tehtäviin kuului luennoiminen konventin koulussa.²⁶

Näyttäisi kuitenkin siltä, että Turun katedraalikoulun perustaminen voidaan suhteellisen turvallisesti ajoittaa vuotta 1313 edeltäneeseen ajankohtaan. Avoimeksi kuitenkin jää, kuinka paljon aikaisemmin se on voitu perustaa. Päinvastoin kuin Maliniemi, joka katsoi, että lähetysalueeseen rinnastuva uusi hiippakunta ehdottomasti tarvitsi katedraalikoulun ja että siksi sellainen jo varhaisessa vaiheessa perustettiin, pidän todennäköisenä, ettei Turun katedraalikou-

16. J.W. Ruuth (1909) *Åbo stads historia under medeltiden och 1500-talet*. Första häftet Bidrag till Åbo stads historia IX, Helsingfors, 46.

17. Aki Pihlman & Kirsi Majantie, 'Varhainen Turku-hanke ja kaivaukset tuomiokirkon vieressä', *Suomen Keskiajan Arkeologian Seura* 2/2007, 15.

18. C.J. Gardberg, 'Tuomiokirkon kehämuuri', teoksessa (2000) *Kansallispyhäkkö. Turun tuomiokirkko 1300–2000*, Helsinki, 103.

19. Markus Hiekkänen (2007) *Suomen keskiajan kirkot*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1117, Helsinki, 188–191.

20. REA 160.

21. J.W. Ruuth (1923) 66, 75–76. Ruuthin käsitys on yleisesti hyväksytty myöhemmässä tutkimuksessa. Conraduksen myöhempiä akateemista ja kirkollista uraa on tarkemmin käsitellyt Jussi Nuorteva; J. Nuorteva (1997) *Suomalaisten ulkomainen opinkäynti ennen Turun akatemian perustamista 1640*, Bibliotheca historica 27, Helsinki, 59–61.

22. FMU 328.

23. Pirinen (1956) 42.

24. Maliniemi (1933) 560; ks. myös Lehtonen (2002) 169.

25. Lehtonen (2002) 170; Näistä opiskelijoista tarkemmin ks. Nuorteva (1997) 56.

26. FMU 357.

lua perustettu ennen 1200-luvun loppupuolta.

Hiippakunnan toiminta vakiintui vasta 1200-luvun loppupuolella sellaiselle tasolle, että koulun järjestäminen, riittävän pätevän koulumestarin hankkiminen ja hänen palkkaprebendansa järjesteleminen oli ollut mahdollista. Näyttää siis siltä, että katedraalikoulun perustaminen kytkeytyi siihen tapahtumakulkuun, jossa piispanistuin siirrettiin 1200-luvun lopulla Koroisista Turkuun, aloitettiin tuomiokirkon rakentaminen ja Turun kaupunki alkoi pikkuhiljaa hahmotua nykyiselle paikalleen. Tämä kaikki tapahtui kirjallisten ja arkeologisten lähteiden valossa 1200- ja 1300-luvun vaihteessa.

Ajankohta sopii myös entistä tulkintaa paremmin yleiseurooppalaiseen kuvaan, jonka mukaan katedraalikoulujen todellinen yleistyminen alkoi vasta 1200-luvun jälkipuoliskolla riippumatta IV Lateraanikonsiilin määräyksistä. Joka tapauksessa on syytä korostaa, että varhaisin minkäänlaisesta koulunpidosta Turussa kertova dokumentti on yllä mainittu testamenttilahjoitus vuodelta 1326. Kaikki tätä varhaisemmat ajoitukset, myös edellä ehdottamani 1200- ja 1300-luvun vaihte, perustuvat enemmän tai vähemmän todennäköiseen spekulatioon ja ne on syytä myös esittää sellaisina.

Turun katedraalikoulun curriculum

Toinen vuosien varrella erilaisia spekulatioita herättänyt aihe on Turun katedraalikoulun opetuksen sisältö. Positivisestisesti ajatellen voidaan sanoa, ettei aiheesta täsmällisesti ottaen tiedetä mitään, sillä ensimmäistäkään suoranaisesti Turun katedraalikoulun oppisisältöjä käsittelevää dokumenttia ei ole säilynyt. Dokumenttien puute ei kuitenkaan ole estänyt historioitsijoita esittämästä enemmän tai vähemmän varmoja käsityksiä siitä, mitä oppisisältöihin kuului.

Johannes Hastig toteaa, että Turun koulun sisäisestä organisaatiosta keskiajalla tiedetään varsin vähän, mutta vertaamalla sitä muuhun katoliseen maailmaan voidaan yhtä ja toista päätellä oppisisällöistä. Hastigin mukaan opetus kattoi vähintäänkin tri-

viumin aineet (grammatiikka, retoriikka ja dialektiikka). Hän kuitenkin lisää, että edistyneemmät katedraalikoulut tarjosivat opetusta myös quadrivium-aineissa eli musiikissa, aritmetiikassa, geometriassa ja astrologiassa. Hastigin mukaan pohjoismaisten katedraalikoulujen curriculumiin ei yleensä kuulunut quadrivium-aineita, mutta hän katsoo, että matematiikkaa on täytynyt opettaa sen verran kun tarvitaan liikkuvien kirkollisten juhlapäivien ajoittumisen laskeamiseen. Samoin hän katsoo musiikkia opetetun siinä määrin kuin se oli tarpeen liturgian suorittamisen kannalta.

Hastig spekuloi myös käytetyillä oppimateriaaleilla. Hän esittää, että latinanopiskelussa olisi hyödynnetty Donatuksen kielioppia, sunnuntain evankeliumitekstejä sekä Caton *Disticha moralia* -teosta. Varsinaisten oppisisältöjen ohella Hastig innostuu jopa spekuloidaan opetuksen aikatauluja. Hän olettaa työpäivän alkaneen kello viideltä aamulla ja jatkuneen muutamia lepotaukoja lukuun ottamatta kello viiteen iltapäivällä. Tämänkaltainen päivärytmi oli hänen mukaansa tavanomainen pohjoismaisissa katedraalikouluissa.²⁷

J. W. Ruuth rakentaa käsityksensä Turun koulun opetuksesta hyvin samansuuntaisesti kuin Hastig. Hänen mukaansa opetus rakentui ensi sijassa triviumin varaan. Ensimmäisen kouluvuoden aikana opiskeltiin latinaa Donatuksen kieliopin avulla. Toisen vuoden aikana latinanopintoja jatkettiin ja laajennettiin sanojen etymologisen selittämisen sekä retoriikan suuntaan. Samoin ohjelmaan kuului kirjeiden ja asiakirjojen laatimisen taito (*ars dictaminis*). Toisena vuotena perehdyttiin myös matematiikan alkeisiin, erityisesti liikkuvien juhlapäivien ajoittamiseen tarvittaviin laskutoimituksiin. Kolmannen ja neljännen vuoden aikana kieliopinnoissa edettiin lauseoppiin ja uusiina asioina perehdyttiin logiikkaan ja filosofiaan. Ruuth toteaa tosin, ettei Turun katedraalikoulussa välttämättä ollut neljättä vuosikurssia lainkaan. Lisäksi hän huomauttaa, että laulutaitoa, joka oli papin ammatinharjoittamisessa välttämätön, lienee opetettu kaikilla vuosiluokilla.²⁸

Myös Aarne Maliniemi lähti rakentamaan

omaa oletustaan Turun koulun oppisisällöistä sen perusteella, mitä yleensä tiedetään vastaavista instituutioista muualla Euroopassa. Lopputuloksena oli otaksuma, että alkuaikoina koulussa opetettiin ”ne tiedonalheet ja taidot, joita seurakuntapappi tai lähetyssaarnaaja toiminnassaan välttämättömimmin tarvitsi”. Myöhemmin, viimeistään 1400-luvun alussa opetus olisi vakiintunut kattamaan triviumin oppiaineet. Hän toteaa myös, että suuremmissa katedraalikouluissa opetettiin quadriviumin aineita. Maliniemi kuitenkin epäilee Hastigin tavoin, etteivät Turussa resurssit riittäneet quadriviumin opettamiseen. Opetus ei rajoittunut pelkästään triviumiin, vaan ”laululla, lähinnä jumalanpalvelusmenoihin kuuluvien sävelmien opettelemisella” oli tämän ohella tärkeä sija. Lopuksi Maliniemi olettaa, että koulussa ”opetettiin laskuopin alkeita ja kirkollisen ajanlaskun perusteita, kuten liikkuvien juhlapyhien (pääsiäisen ym.) määräämistä” ja että selvionä saattoi pitää, että ”kristinopin peruskysymyksiin oppilaita tutustutettiin pitkin linjaa.”²⁹ Maliniemen käsityksen mukaan opetettiin siis triviumia ja valikoituja osia quadriviumin oppisisällöstä.

Hastigin, Leinbergin, Ruuthin ja Maliniemen arvioita, jotka lähteiden puutteessa, sinänsä järkevästi, perustuivat kansainväliseen vertailuun voikin pitää varsin todennäköisinä. On kuitenkin mielenkiintoista huomata, että Maliniemi korosti erityisesti formaalien oppiaineiden osuutta ja jätti varsinaisen käytännön pappiskoulutuksen huomattavasti vähäisempään rooliin. Kun Turun katedraalikoulu oli nimenomaan hiippakunnan tärkein papeinkoulutuslaitos, olisi ollut järkeenkäypää pikemminkin olettaa, että formaalien oppiaineiden ohella nimenomaan käytännön seurakuntatyötä olisi painotettu opetuksessa. Käytännössä tämä tarkoitti liturgisten toimitusten ja sakramenttien hallintaa.

Uudemmassa tutkimuksessa ja yleisesityksissä on kuitenkin seurattu enemmän Maliniemen kuin häntä aiemmin kirjoittaneiden Hastigin, Leinbergin ja Ruuthin käsityksiä ja siten katedraalikoulun rooli nimenomaan papistoa kouluttavana instituutiona on jää-

nyt lapsipuolen asemaan. Ainoastaan Kauko Pirinen on jossain määrin ottanut huomioon pappiskoulutukseen liittyvät näkökohdat omassa tutkimuksessaan.

Kauko Pirinen valaisee tätä käytännön ammattikoulutuksen toteutumista Turun tuomiokapitulilin historiaa myöhäiskeskiajalla käsittelevässä tutkimuksessaan. Hän toteaa, että Turun koulun oppilaat toimivat kuoripappeina. Kuoripappien velvollisuus oli osallistua tuomiokirkon liturgiaan, useimmiten subdiakoneina tai diakoneina, mutta toisinaan jopa varsinaisena messua toimittavana pappina. Muilta osin Pirinen toistaa Maliniemen käsitykset katedraalikoulun opetuksesta suurin piirtein sellaisenaan.³⁰

On kuitenkin todettava, että todennäköisesti ylemmät vihkimykset saaneet kuoripapit eivät enää olleet katedraalikoulun oppilaita, sillä pappisvihkimyksen ottajalta vaadittiin 25 vuoden ikä eikä ole todennäköistä, että sen ikäiset enää opiskelivat Turun koulussa. Subdiakoniltakin vaadittiin 18 vuoden ikä, joka sekin kuulostaa hieman iäkkäältä katedraalikoulun oppilaaksi, sillä ainoa Turun koulun oppilas, jonka ikä tunnetaan opiskeluaikana, oli 12-vuotias.³¹ Voisikin olettaa, että koulun oppilaat osallistuivat liturgiaan lähinnä laulamalla kuorossa ja tarkkailemalla vihkimyksen saaneiden pappien toimintaa oppiakseen kuinka messu toimitetaan. Varsinaisista kuoripapeista enemmistö lienee ollut jo opintonsa päättäneitä, ylemmät vihkimykset ottaneita miehiä. Nämä ovat toki voineet olla katedraalikoulun alumneja, jotka eivät jatkaneet opintojaan ulkomaisissa yliopistoissa.

Maliniemen tulkinta Turun koulun oppisisällöistä Pirisen täsmennyksillä on pitänyt pintansa tutkimuksissa ja yleisesityksissä nykyhetkeen asti. Esimerkiksi Jussi Nuorteva käsittelee suomalaisten ulkomaista opinkäyntiä käsittelevässä väitöskirjassaan lyhyesti yliopisto-opintojen edellytyksiä. Turun katedraalikoulun osalta hänen esityk-

27. Hastig (1908) 5–6.

28. Ruuth (1923) 67–68.

29. Maliniemi (1933) 561–562.

30. Pirinen (1956) 134–135, 423.

31. FMU 3611.

sensä noudattelee tarkasti Maliniemen omaksumaa linjaa. Hän myös toteaa Pirisen tavoin, että nuorten pappismiesten koulutukseen kuului toimiminen tuomiokirkon kuoripappina.³² Maliniemen tulkinnan toistaa pääpiirteissään myös Tuomas M. S. Lehtonen Suomen kulttuurihistorian uusimmasa laitoksessa. Lehtonen tosin lisää perustellusti opeteltavien asioiden vakiintuneeseen luetteloon messutoimituksien opiskelun.³³

Näyttää siis siltä, että historioitsijoiden näkemykset siitä, mitä Turun katedraaliskoulussa on voitu opettaa, ovat varsin yksimielisiä ja monelta osin aivan rationaalisia. Ongelma vain on, etteivät ne juurikaan perustu lähdeaineistolle, vaan pikemminkin valistuneille arvauksille. Kuva ei harvojen olemassa olevien alkuperäislähteiden avulla juuri muutu, mutta sitä voidaan hieman täsmentää. Nämä dokumentit ovat Hemmingin kirjalahjoitus vuodelta 1354, Turun entisen koulumestarin Henrik Tempilin 6. heinäkuuta 1355 päivätty testamentti sekä Ragvaldus Gici -nimisen Turun hiippakunnan alemmat vihkimykset ottaneen klerkin anomus paavi Sixtus IV:lle vuodelta 1475.

Turun hiippakunnan omistuksiin liittyvien dokumenttien kopiokirjan toimittajan laatiman ingressin mukaan piispa Hemming lahjoitti kirjat Turun tuomiokirkolle, mutta latinankielinen teksti mahdollistaa myös tulkinnan, jonka mukaan lahjoitus tehtiin hiippakunnalle.³⁴ Tuomiokirkko on kuitenkin todennäköisin vaihtoehto. Venäläiset olivat vuonna 1318 polttaneet tuomiokirkon ja oletettavasti myös merkittävän osan sen kirjavarallisuudesta.³⁵ Kenties piispan lahjoitus oli tarkoitettu osaltaan korvaamaan hävitystä.

Kummassakin tapauksessa on täysin mahdollista, että kirjat oli ainakin osittain tarkoitettu katedraaliskoulun käyttöön. Tarkastelemalla kirjalahjoituksen sisältöä voidaan päätellä jotakin niiden käyttötarkoituksesta. On ilmeistä, että merkittävä osa kirjoista ei ollut katedraaliskoulun kannalta hyödyllisiä. Joukkoon mahtuu esimerkiksi kanonista oikeutta käsittelevää kirjallisuutta ja Raamatun kommentaareja, joista ei juuri

olisi ollut katedraaliskoulun opiskelijoille juurikaan hyötyä. Näissä kirjoissa käsiteltiin liian monimutkaisia asioita varsinkin opintojen alkuvaiheessa oleville. Jonkinlaista käyttöä niillä olisi saattanut olla ylemmillä luokka-asteilla.

Lahjoitukseen sisältyy kuitenkin muutama katedraaliskoulun näkökulmasta mielenkiintoinen teos. Ensimmäinen niistä on Petrus Lombarduksen *Sentenssit* (*Libri quatuor sententiarum*) sekä kaksi kommentaari-teosta niihin. Ensimmäisen kommentaarin oli kirjoittanut dominikaaniveli, myöhemmin kardinaali Hannibaldus de Hannibaldis (k.1271). Jälkimmäinen kommentaari käsiteli vain sentenssien neljättä kirjaa eikä lahjakirjeessä ilmoiteta sen tekijää.

Petrus Lombarduksen *Sentenssit* olivat nimenomaan teologian oppikirja. Niitä ja niiden kommentaareja käytettiin ensin Pariisiin ja myöhemmin myös muissa keskiajan yliopistoissa teologisen tiedekunnan standardioppikirjoina.³⁶ Juuri muuta käyttöä näille teoksille ei ollut. On oletettavaa, että piispa Hemming oli ne aikoinaan hankkinut omia opintojaan varten.³⁷ On täysin mahdollista, että nämä kirjat sisällytettiin lahjoitukseen nimenomaan katedraaliskoulun tarpeita silmällä pitäen.

Toinen oppikirjakäyttöön sopiva teosryhmä Hemmingin kirjalahjoituksessa olivat liturgiaa ja kirkon toimituksia käsittelevät kirjat. Niitä lahjoitukseen sisältyi kaksi kappaletta, Guillelmus Duranduksen *Rationale divinatorum officiorum* sekä *Liber de divinis officiis*, jonka tekijää ei mainita. Jälkimmäistä teosta ei nimen yleisyyden vuoksi voi tarkemmin identifioida. Joka tapauksessa molemmat teokset olivat liturgiaan ja kirkollisiin toimituksiin keskittyviä opaskirjoja ja sellaisenaan erityisen sopivia käytettäväksi pappiskoulutuksessa.

Pappiskoulutukseen soveltuva oli myös fransiskaaniveli Astesanus ab Astin rippisien opaskirja *Summa de casibus conscientie*. Kirkkoherran tai vikaarin, jonka vastuulla oli seurakuntalaisten sielunhoito (lat. *cura animarum*) oli kyettävä ottamaan vastaan heidän synnintunnustuksensa, määräämään asiaankuuluvat katumustyöt sekä antamaan synninpäästö. Näiden asioiden opis-

keluun Astesanuksen *Summa* oli erinomainen aputeos.

Erityisen kiinnostava katedraalikoulun näkökulmasta oli maisteri Laurentius Olavi de Vaksalan (k. 1332) *Summa de ministris et sacramentis ecclesiasticis*. Birgit Klockars on osuvasti tiivistänyt, että Laurentius Olavin summa oli tarkoitettu köyhille ja yksinkertaisille papeille, joilla ei ollut pääsyä laajoihin kirkko-oikeuden ja teologian kirjoitusten äärelle. *Summaan* oli koottu keskeistä tietoa papin työstä ja elämästä sekä sakramenteista.³⁸ Lyhyesti sanottuna se oli hyvä johdatus pappisuralle aikoville nuorille miehille.

Mainittujen teosten lisäksi piispa Hemmingin lahjoituksiin sisältyi useita teoksia, jotka eivät varsinaisesti olleet koulukirjoja, mutta joita on voitu käyttää myös siihen tarkoitukseen, kuten Gregorius Suuren *Liber pastoralis*, Raamattu, psalttari ja asiakirjojen formulaarikirja. Ei ole kuitenkaan mitään suoranaista näyttöä siitä, että piispa Hemmingin lahjoittamia kirjoja olisi käytetty opetustarkoitukseen. Voidaan ainoastaan todeta, että osa niistä olisi siihen käyttöön soveltunut.

Hieman varmempia johtopäätöksiä voidaan tehdä analysoitaessa Turun katedraalikoulun entisen koulumestarin Henrik Tempilin testamenttia.³⁹ Kun tiedetään, että Henrik nimenomaan toimi opettajana katedraalikoulussa, ei ole kohtuutonta olettaa, että hänen henkilökohtainen kirjastonsa olisi sisältänyt pääosin kirjallisuutta, jota tarvittiin koulutyössä.

Piispa Hemmingin kirjaston tavoin sisältyi Henrik Tempilin testamenttilahjoitukseen teoksia, joilla ei ollut suurta merkitystä. Hän lahjoitti Turun pyhän Yrjänän alttarille breviariumin,⁴⁰ jollainen kaikilla ylemmät vihkimykset ottaneilla papeilla täytyi olla, jotta he pystyivät lukemaan hetkirukouksensa hiippakunnan liturgian mukaisesti. Ahvenmaalainen herra Magnus sai perinnöksi sunnuntaisaarnejon kokoelman. Siihen sisältyivät mallisaarnatestit kirkkovuoden jokaiselle sunnuntaille sekä evankeliumi-että epistolatekstien pohjalta kirjoitettuna. Turun hospitaalille Henrik jätti psalttarin sekä pyhimyslegendojen kokoelman, joita

molempia tiedetään yleisesti käytetyn lukemisen ja latinan alkeiden opettamiseen. On mahdollista, että Henrik Tempil käytti niitä hieman heikommilla pohjatiedoilla varustettujen oppilaiden kieli- ja kirjoitustaidon kohentamiseen.

Katedraalikoulun kannalta kiinnostavin on kuitenkin testamentin viimeinen lahjoitus, joka oli suunnattu turkulaisen Conradus maalarin pojalle, joka niin ikään oli nimeltään Conradus. Hän sai vastaanottaa vuonna 1234 julkaistut paavi Gregorius IX:n dekretaalit eli kirkko-oikeuden kokoelman. Sen lisäksi Conradus sai ”kaikki *Vetus arsin* kirjat kommentaareineen”. *Vetus ars* oli kokoelma triviumin opetuksessa tai opiskelussa käytettyjä teoksia. Siihen sisältyi erityisesti logiikan opetuksessa käytettyjä koulutekstejä.⁴¹

Henrik Tempilin ja piispa Hemmingin kirjalahjoitusten perusteella näyttää ilmeiseltä, että Turun katedraalikoulun ohjelmaan sisältyivät, kuten odottaa sopikin, triviumin oppiaineet. Huomio kiintyy kuitenkin siihen, että Turussa oli käytettävissä materiaalia myös pastoraalisen eli sielun-

32. Jussi Nuorteva (1997) *Suomalaisten ulkomainen opinkäynti ennen Turun akatemian perustamista 1640*, Bibliotheca Historica 27, Helsinki, 35–36.

33. Lehtonen (2002) 169.

34. REA 158; Paulus Juusten, *Catalogus et ordinaria successio episcoporum Finlandensium*, 55.

35. Kirsi Salonen, ’Päiväty Roomassa ja Avignonissa – Suomea koskevia dokumentteja Vatikaanin arkistossa’, (2003) *Arkistolaitos 2002. Kansallisarkiston ja maakunta-arkistojen vuosikertomus*, Helsinki, 86 (no. 6). ks. myös FMU 637.

36. Anja-Inkeri Lehtinen, ’Kirjoja ja kirjastoja keskiajan Suomessa’, teoksessa (1988) *Kirja Suomessa. Kirjan juhlavuoden näyttely Kansallismuseossa 25.8.–31.12.1988*, toim. Esko Häkli, Helsinki, 26; Birgit Klockars (1960) *Biskop Hemming av Åbo*, Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 379, Helsingfors, 64–65.

37. Birgit Klockars on olettanut erilaisten aihetodisteiden nojalla, että Hemming olisi nuoruudessaan opiskellut Pariisissa; Birgit Klockars (1960) 37–45. On selvää, että Hemming oli opiskellut yliopistossa. On varsin todennäköistä, että opiskelupaikka oli Pariisi, mutta varmuna sitä ei voida pitää.

38. Birgit Klockars (1960) 68–69.

39. REA 160.

40. Breviarium on liturginen teos johon sisältyvät hetkirukouksien kaavat, lukukappaleet, rukoukset, antifonit ja psalmit.

41. *Vetus arsista* tarkemmin ks. Anja-Inkeri Lehtinen (1988) 29.

hoidossa tarpeellisen teologian ja kirkko-oikeuden alkeiden opettamiseen. Näitä molempia tarvittiin seurakuntapapin työssä.

Kirjalähetysten perusteella voidaan esittää enemmän tai vähemmän todennäköisiä arvioita katedraalikoulun *curriculumista*. Varmuudella tiedetään ainoastaan, että koulussa todellakin käytettiin kirjoja opetuksen ja itseopiskelun välineinä. Tämäkin asia tiedetään ainoastaan yhdestä dokumentista. Elokuussa 1475 muuan Ragvaldus Gici – niminen Turun hiippakunnan klerkki anoi paavi Sixtus IV:lta erivapautta ylempien pappisvihkimysten ottamiseen ruumiinvajauksesta huolimatta (lat. *dispensatio pro defectu corporis*). Anomuksessaan Ragvaldus selittää, että hän opiskeli aikoinaan Turun koulussa ja oli lukemassa erästä messun toimittamista käsittelevää kirjaa. Samaan aikaan hänen koulutoverinsa leikki heittelevällä puusta veistettyä kynää ilmaan sillä seurauksella, että kynä osui Ragvalduksen vasempaan silmään, joka sokeutui.⁴²

Mielenkiintoisin yksityiskohta Ragvalduksen anomuksessa oli se, että hänen lukemansa kirja käsitteli nimenomaan messun toimittamista (”... *cum quendam librum (vnde) tantum studuit in diuino habendo officio...*”). Tämä näyttäisi vahvistavan edellä piispa Hemmingin ja Henrik Tempilin lahjoitusten perusteella tehdyn varovaisen johtopäätöksen, että Turun koulussa opetus ei rajoittunut triviumin aineisiin, vaan siihen sisältyi myös teologisia ja muita papin ammattikoulutukseen liittyneitä opintoja. Tämä puoli Turun koulun *curriculumista*, kuten edellä on esitetty, on aiemmassa tutkimuksessa jätetty varsin vähälle huomiolle.

On mielenkiintoista huomata, että Turun koulun opetuksessa ylitettiin selkeästi IV:n Lateraanikonssiin vuonna 1215 antamassa päätöksessä edellytetty opetuksen minimitaso. Päätöksen mukaan tavallisten hiippakuntien katedraalikouluissa koulumestarin tuli opettaa grammatiikkaa ja muuta kykyjensä mukaan. Ainoastaan tuomiokirkkojen yhteydessä piti olla kaksi koulumestaria, joista toisen tehtävä oli luennoida ”pyhiä kirjoituksia ja aivan erityisesti niitä asioita, jotka liittyvät sielunhoitoon”.⁴³ On ilmeistä, että katedraalikouluissa tiedostettiin jo

1300-luvun alkupuolella, että tulevan papiston asianmukaisen koulutuksen kannalta oli välttämätöntä opettaa muutakin kuin puhtaita trivium-aineita.

Hieman laajempaan ja perusteellisempaan opetukseen viittaa myös se seikka, että Turun kouluun tuli oppilaita oman hiippakunnan ulkopuolelta. Turun hiippakunnan ulkopuolisten opiskelijoiden läsnäolo tiedetään useammastakin lähteestä. Vuonna 1412 Johannes San Pietro in Vincula-kirkon titulaarikardinaali myönsi 100 päivän aneet niille kristityille, jotka almuillaan rahoittavat Turun koulussa opintojaan harjoittavien oman hiippakunnan poikien ja muualta tulevien opintoja (*scolares [tam] dyocesis Aboensis quam aliunde [apud] scolae eiusdem dyocesis Aboensis degentes*).⁴⁴

Toinen Turun hiippakunnan ulkopuolelta saapuneista katedraalikoulun opiskelijoista todistava lähde on noin vuoden 1420 paikkeille ajoitettavissa oleva Vadstenan luostarin munkin Johannes Hildebrandin suosituskirje kahdelle Ruotsin puolelta Turun kouluun tulevalle opiskelijalle. Kirjeestä käy ilmi, että Johannes Hildebrandi ja kirjeen vastaanottaja, todennäköisesti Turun tuomiorovasti Fredrik Trast, olivat aikoinaan opiskelleet samaan aikaan Pariisissa.⁴⁵ Henkilökohtaisilla kontaktiverkostoilla oli keskiajalla yleensäkin suuri merkitys opiskelupaikkojen valinnassa. Oli edullista jos opiskelija saattoi vieraassa maassa ja kaupungissa luottaa jonkun paikallisen kontaktihenkilön tukeen ja apuun tarpeen vaatiessa.

Uudelleen arvioinnin perusteet

Johtopäätöksinä voidaan lyhyesti todeta, että säilyneen lähdeaineiston ja kansainvälisen vertailumateriaalin valossa näyttää ilmeiseltä, että Turun katedraalikoulua ei, toisin kuin suomalaisessa tutkimuksessa on yleisesti oletettu, perustettu ennen 1200-luvun loppuvuosikymmeniä. Ensimmäinen varma tieto koulun olemassaolosta on niinkin myöhäinen kuin vuodelta 1326.

Koulun opetuksesta on esitetty Malinien ajoista alkaen arvioita, jotka perustuvat lähinnä loogiseen olettamukseen, että oppisisällöt olisivat olleet samanlaiset kuin

muissa Euroopan katedraalikouluissa. Erityisesti muissa Pohjoismaissa toimineita katedraalikouluja on käytetty vertailussa hyväksi. Siten on päätelty, että opetus olisi painottunut triviumin aineisiin, alkeelliseen laskutaitoon sekä pappistolta vaadittavan laulutaidon hankintaan. Kauko Pirinen korosti lisäksi erityisesti käytännön harjoittelua, joka toteutettiin toimimalla tuomiokirkon kuoripappeina.

Kanonisen oikeuden ja muutaman säilyneen asiakirjan perusteella näyttää siltä, että opetus on todellisuudessa kallistunut enemmän pragmaattisiin taitoihin ja pastoraaliseen teologiaan kuin puhtaisiin triviumin kouluaineisiin. Pirisen käsitys siitä, että käytännön harjoittelulla oli merkittävä rooli katedraalikoulun pappiskoulutuksessa, on oikeansuuntainen. On kuitenkin epätodennäköistä, että enemmistö katedraalikoulun oppilaista olisi toiminut tuomiokirkon kuoripappeina. He olivat pääsääntöisesti liian nuoria ottamaan edes subdiakonin vihkimyksiä varsinaisesta pappisvihkimyksestä puhumattakaan. Sen sijaan on mahdollista, että osa koulun alumneista jatkoi tuomiokirkon palveluksessa ennen siirtymistä maaseudun seurakuntiin. Tällöin kyseeseen tulivat lähinnä ne oppilaat, jotka eivät jatkaneet opintojaan ulkomaisissa yliopistoissa.

Näyttää siltä, että Turun katedraalikoulun opetuksen taso oli aikakauden vaatimustason mukaan vähintäänkin kohtuullista, sillä kouluun pyrki opiskelijoiksi hiippakunnan omien miesten lisäksi myös ulkomaalaisia. Tiedetään myös, että Turun katedraalikoulun oppilaat eivät yleensä joutuneet turvautumaan yliopistojen järjestämiin valmentaviin opintoihin, vaan heidän osaamisensa riitti suoraan varsinaisten yliopisto-opintojen suorittamiseen.

Lähdeaineiston perusteella Turun katedraalikoulu perustettiin siis joitakin vuosikymmeniä myöhemmin kuin tutkimuksessa on yleensä oletettu. Toisaalta siellä tarjottu opetus näyttää olleen perusteellisempaa ja laadukkaampaa kuin aikaisemmin on oletettu. Säilyneiden tietojen valossa näyttää siltä, että Turun koulun curriculumiin sisältyi opintoja, joita kirkko-oikeus ei edellyttänyt katedraalikouluilta, vaan ainoastaan kirkkoprovinsien keskuskatedraalien kouluilta. ■

42. FMU 3603.

43. Concilium Lateranense IV, c. 11.

44. REA 336. Jo Johannes Hastig pitää tätä dokumenttia osoituksena Turun koulun opetuksen suhteellisen korkeasta tasosta; Hastig (1908) 5.

45. FMU 1668.